

ДРУКАРСТВО В МИНЬКІВЦЯХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НАПРИКІНЦІ XVIII – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XIX ст.

Стаття містить історичний огляд діяльності польської та єврейських друкарень Миньківців наприкінці XVIII – першої третини XIX ст. та список їхньої книговидавничої продукції.

Ключові слова: друкарня, польський друк, єврейський друк, Поділля.

Власник маєтку у Миньківцях екс-майор Ігнацій-Сцібор Мархоцький був добре відомим як дивак не тільки на Поділлі, а й за його межами. Однією з найвідоміших його витівок було оголошення свого маєтку, до складу якого входило 19 поселень, окремою державою «*Państwo Minkowieckie*». Під час війни 1812 року він навіть оголосив її нейтральною державою й виставив на кордоні своєї держави стовпи з написом «*Granica państwa neutralnego Minkowieckiego od państwa Rosyjskiego*». Його ексцентрична поведінка та спосіб господарювання притягували увагу і сучасників, і потомків. Серед його різноманітних захоплень була й друкарська справа, до вивчення спадку якої зверталось чимало дослідників і краєзнавців.

Перші спроби узагальнення відомостей були зроблені відомими дослідниками Поділля Ю. Ролле [1], Ю. Сіцінським [2], І. Огієнком [3], М. Суслопаровим [4] у останній чверті XIX – першій чверті XX ст. Паралельно польські науковці (Й. Бандтке [5], родина польських бібліографів Естрейхерів [6], колектив дослідників під керівництвом А. Кавецької-Гричової [7]) намагалися зафіксувати інформацію про національну видавничу продукцію Миньківців. Їхні результати використали вітчизняні дослідники Я. Ісасвич та Я. Запаско [8]. Результати цих студій активно використовувалися подільськими краєзнавцями.

С. Боровий [9], Г. Перлін [10] звернули увагу на діяльність єврейського верстату і в Миньківцях. Але окрема розвідка, присвячена місцевим єврейським друкарням, належить сучасному ізраїльському досліднику В. Лукіну [11], який використовував історичні реконструкції Хаїма Фрідберга [12] та Авраама Яари [13].

Крім згаданих публікацій для укладання списку видань миньковецьких друкарень використовувалися електронний «*Katalog Podstawowy (tzw. Stary) druków wydanych do 1949 roku włącznie*» Ягеллонської бібліотеки (Краків, Польща) [14], матеріалами бібліографічного покажчика «*Thesaurus of the Hebrew book*» Й. Вінограда [15], підготовленого ізраїльським Інститутом бібліографічної інформації.

Під впливом ідей Просвітництва, усвідомлюючи капіталістичні віяння, Мархоцький прагнув економічних, соціальних, навіть культурних реформ у власному маєтку. Він спробував розвивати виробництво, спорудивши суконну, каретну і паперову фабрики, цегельний завод. Для розвитку торгівлі відкривав заїзди та крамниці, ремонтував шляхи.

Ідеали Просвітництва вимагали турбуватися про людей, які проживали в його маєтку. Для них відкрив він школу, аптеку, лікарню та друкарню. Остання вперше згадується 1792 року [16]. Для друку використовувався папір власного виробництва, з водяними знаками – герб *Ostoya* (родинний герб Мархоцького) [1, с.23]. Пристосовуючись до рішень Чотирирічного Сейму, Мархоцький за-

початкував нову систему господарювання та запровадив соціальні реформи. У книзі «Ustawa dla urzędzenia ziem dziedzicznych» («Положення про облаштування дідичних земель») (1796) ним було визначено систему управління, керування господарством, коло обов'язків, розпорядок роботи адміністрації маєтку та його службовців, зокрема адвоката, лікаря, аптекаря, акушера тощо. Облаштуванню вівчарні та розвитку суконого виробництва було присвячено наступний друк «UrządzenieowczarniwpaiństwieMińkowieckim» («Облаштування вівчарні в містечку Миньківці», 1797). Низка брошур висвітлювала систему стосунків власника та різних соціальних груп маєтностей. Взаємовідносини з мало – й безземельною шляхтою маєтку були закріплені друком «Prawoszlacheckie» («Право шляхетське», 1804). Скасування панщини й заміна її чиншом було проголошено брошурою «Ustawyrolników» («Устав для селян, 1804). Відомо також, що стосунки з великоросами-старообрядцями, визначалися окремими правилами. Решта нововведень згодом було викладено у брошурі «Prawamiasta Mińkowiec» («Право міста Миньківці», 1819). Згідно з цим «Правом» міщани-християни були звільнені від усіх податків, крім чиншового, набували свободу віросповідання, торгівлі, виборності судів, місцевого самоврядування. Окремо власник визначив права євреїв.

Зміст подібної видавничої продукції викликав незадоволення заможної шляхти. Сусідні поміщики старанно розшукували кожний примірник цих видань для їх знищення [1, с.19], тому вони сьогодні є значною бібліофільською рідкістю.

Крім господарчих та соціальних, Мархоцький запроваджував нововведення у релігійне життя маєтку. Так, ним було відроджено язичницьке давньоримське свято Церери, свято врожаю, верховним жерцем якого він обрав себе [2, с.785]. Впродовж 1796–1825 років він проголосив понад 60 морально-етичних промов до «підданих», з яких 13 надрукував. До щорічного свята врожаю 15 серпня виголошувалася святкова доповідь про досягнення господарства за минулий рік. Сім таких промов також було надруковано. Серед їх авторів І.-С. Мархоцький, директор барської школи Я. Подгородецький, службовці маєтку Стефан і Адам Тжисецькі.

Друкарня обслуговувала й інші потреби. Так, під час чумної епідемії на Поділлі 1797 року тут було надруковано брошуру про спосіб лікування хвороби барона фон Аша. До речі, вже у XX ст. український історик В.Д. Огамановський довів, що справжніми авторами цього способу були українські лікарі І. Рембовський та Вишатницький, а барон Аш, використавши свою посаду керівника лікарської служби 1-ї Російської армії, оприлюднив їх матеріал під власним прізвищем [17]. 1819 року в цій друкарні побачив світ уривок з поеми «Aniela» Т. Заборовського (1799–1828), присвяченої походу Болеслава Хороброго на Київ у 1018 р.

Друкарня виконувала і приватні замовлення, наприклад, кам'янецького лікаря М. Шахіна [16] – першої подільської краєзнавчої книги «O wodzie mineralnej kamienieckiej» («Про мінеральну кам'янецьку воду, 1804), директора польської театральної трупи у Кам'янці-Подільському Я. Камінського (1777–1855) на випуск «Hamlet» В. Шекспіра та «Piada» Гомера [2, арк. 27].

Тривалий час друкарню очолював Веселовський. 1824 року Мархоцький запросив очолити друкарню Й. Вагнера, керівника друкарні босих кармелітів у Бердичеві. Останній по смерті власника 1827 року, отримав право розпоряджатися нею і вивіз її до Дунаївців (тепер Хмельницької обл.), а згодом до Кам'янця-Подільського.

Паралельно з «панською ініціативою» виявляла себе і єврейська. Яскраво це проявилось і в друкарській справі.

З 1795 року єврейські книги розпочав друкувати Іехезкель бен Шеваха, який переїхав з Межирова. Його матеріально підтримали, як повідомляє В. Лукін, місцеві євреї Йосеф та його син Моше, який згодом став відомим як Моше Мадпис (Друкар) [11]. Вони випустили перші видання збірника галахічних правил написання філактерій і мезуот «Барух ше-Амар» Шимшона бен Еліезера, містичні коментарі до книги «Когелет» (Еклезіаст) учня р. Дов Бера з Межерича і р. Іехієля Міхеля зі Золочева – Беньяміна бен Агарона «Амтахат Біньямін», а також відомий, наприклад, кабалістичний твір «Орга-йошер» Меїра бен Єгуда-Лейба Поперша та інші. Але зі смертю компаньонів Іехезкель бен Шеваха вимушений був повернутися в Межирів. Разом з ним переїхав миньковецький робітник Іехіель-Міхель Каган, який перевіз й деякі друкарські матеріали. А нащадки Моше Мадписа (ймовірно Естера Мошкова, яка згадується подільським губернатором як власниця друкарні) продали успадковану ними частину видавничого обладнання друкарям Белозерки [9, с.52].

1803 року Аврагам Мордахай бен Шеваха (ймовірно, брат попереднього друкаря) перевіз з Межирова свій друкарський верстат, і випустив друком «Сефер га-мефуар» відомого кабаліста Мольхо Шломо. Ймовірно, тут працював друкарем своє вище згаданого миньковецького робітника Іцхак бен Іехіель, який вказав своє прізвище у вихідних відомостях до Мідраша Танхума (1803) [2, арк.39]. Цього ж року в Миньківцях відкрив друкарню Менахем Мендл бен Аврагам, який оприлюднив, наприклад, твори ще одного хасида – учня р. Дов Бера з Межерича і р. Іехієля Міхеля зі Золочева – Йосеф-Йоська бен Іцхака «Єсод Йосеф» і «Лікутей Йосеф». Після 1804 року із-за переслідування цензури перестали вказувати власників друкарень, тому складно встановити, де саме працював друкарем Сруль-Ісраель бен Іцхак, який брав участь у роботі з перевидання «Мідраша Танхума» (1805) [2, арк.39]. До 1818 року відкрилася ще друкарня Хаїма бен Іцхака, де було надруковано книгу «Нахалат Цві» – твір з єврейської етики з переказами сюжетів із «Зогару», автором якого був Цві-Гірш бен Єрахміель.

Миньковецька друкарня була єдиною, де видано стільки книг ТАНАХа, псалмів, сліхот, мідрашів, Галахи, молитовників, що склали майже половину її книговидавничого репертуару. Тобто, якщо говорити про якийсь напрям друку, то його можна визначити як богословський та богослужбовий. Серед інших напрямків друку слід згадати випуск книг Кабали: збірника «Маасей га-Шем» Аківа-Бера бен Йосефа, призначеного для широкого використання і складеного з багатьох кабалістичних творів, «Маргаліот га-Тора» Цві-Гірш бен Шмуель Занвеля, «Тікуней га-Зогар», «Шаарей Ційон» Натан-Ноте бен Моше Ганновера, а також єдине видання «Маген Давида» Давида Шмуеля з Деражні. Тільки 4 твори належали хасидським авторам.

Як повідомляє В. Лукін [9], книги, надруковані в Миньківцях, користувалися особливою повагою серед євреїв. Якість їх виконання дозволяла авторитетним рабинам рекомендувати цю друкарню бажаним видавати свої праці. В апробації барського рабина Давида бен Ізраїля Лейкіса до «Тана де-вей Еліягу» (1796) сказано: «...Я вирішив дати апробацію..., хоча книга вже надрукована минулого року в Жовкві... я забороняю під загрозою неминучого херему рабинів передрук цієї святої книги «Тана де-вей Еліягу» в цій країні впродовж десяти років з нижчезазначеного числа без дозволу видавця, його компаньонів і друкарів міста Миньківці» [10, с.125]. Для здійснення видання Мідраша Танхума 1805 року дозвіл надав відомий цадик Леві-Іцхак Бердичівський [2, арк. 39], але здебільшого миньковецькі друкарі співпрацю-

вали з місцевим рабином Яаковом Цві бен Егуда-Лейбом, який очолював і рабинський суд Ушицького повіту.

Наприкінці XVIII – першої третини XIX ст. у Миньківцях було надруковано 62 видання, з яких 20 – польські. Друкарня власника маєтку обслуговувала в першу чергу його потреби та інтереси, малаймовірно, що мала комерційний успіх. Єврейські друкарі, сплачуючи податки І.-С. Мархоцькому, мали випускати економічно вигідні видання, тому їхня продукція різноманітніша. Таким чином, приватновласницький статус містечка сприяв його перетворенню на потужний центр друкарської справи на Поділлі.

У Миньківцях наприкінці XVIII – першої чверті XIX ст. були надруковані наступні книги:

1795

1. **Шимшон** бен Еліезер. Барух ше-Амар = [Благословен Той, хто мовив] / Шимшонбен Еліезер. – [Миньківці, 1795]. – *Закони написання філактерій.* – *Іерут.*

1796

2. **Біньямин** бен Агарон зі Злочева. Амтахат Біньямин = [Торба Веніамина] / Біньямин бен Агарон зі Злочева. – Миньківці : Друк. Йосефа бен Іцхака, Ісхезкеля бен Шеваха & К°, 1796. – *Хасидизм.* – *Іерут.*
3. **Marchocki I.-S.** Ustawa dlaurządzeniaziemdziedzicznych= [Положення про облаштування ділничих земель] / Ignacy Ścibor Marchocki. – Mińkowce : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1796. – 14 s.
4. **Podhorodecki J.** Mowa dnia 15 miesiąca sierpnia 1796 roku w dzień obchoduuroczystościrolniczychw Mińkowcachmiana = [Промова, проголошена 15 серпня 1796 року в день святкування землеробських торжеств, що проходили у Миньківцях] / J. Podhorodecki. – Mińkowce : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1796. – 14 s.

1797

5. **Аводат** га-Йамім = [Щоденна робота]. – Миньківці, 1797. – *Іерут.*
6. **Зехарья-Мендл** з Ярослава. Дархей Цедек = [Шляхи праведного] / Зехарья-Мендл з Ярослава. – Миньківці, [1797]. – *Хасидизм.* – *Іерут.*
7. **Поперш** Меір бен Егуда-Лейб. Ор га-йошер = [Праведне світло] / Поперш Меір бен Егуда-Лейб. – Миньківці : Друк. Моше бен Йосефа, Ісхезкеля бен Шеваха & К°, 1797. – *Кабала.* – *Іерут.*
8. **[Marchocki I.]** Naukaduchowanadzień 31 grudnia, czyliostatnidzień kończącegosię 1797 r., przezobywatelaMarchockiegomiana = [Проповідь на день 31 грудня, тобто останній день минаючого 1797 року, громадянином Мархоцьким проголошена] / Ignacy Ścibor Marchocki. – Mińkowce : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1797.
9. **Marchocki** Ignacy Ścibor. UrządzenieowczarniwpaiństwieMińkowieckim, iinnychdziedzicznychdobrachrządcomfolwarkówdozachowaniaipodanych = [Облаштування вівчарні в містечку Миньківці та інших ділничих маєтках, переданих під догляд управителя фільварків] / Ignacy ŚciborMarchocki. – W Mińkowcach, 1797. – 40 s.
10. **Sposoble** czeniachorującychnazarazepowietrzaczylizumewJassachpraktykowanyprzezbaronavonAschktoryprz yokazującysię wtymroku 1797 powietrzudlaobywatelówpowiatu Uszyckiego końcemratowaniasiebiamychiswoichpoddanychstaraniemobywatelategoż powiatu Uszyckiego do druku podany = [Спосіб лікування хворих на повітряну заразу, тобто чуму, в Яссах застосований бароном фон Ашем до громадян Ушицького повіту під час нездорового повітря того ж 1797 р. для порятунку самого себе і своїх підданих, старанням громадянина того ж Ушицького повіту до друку поданий]. – Mińkowce : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1797. – 18 s.

1798

11. **[Аківа-Бер** бен Йосеф]. Маасей га-Ашем = [Діяння Господа] / Аківа-Бер бен Йосеф. – Миньківці : Друк. Нафтули бен Шмуеля, 1798. – *Кабала.* – *Іерут.*

12. **Тана** де-вей Еліягу = [Законовчитель з дому Еліягу]. – Миньківці, 1798. – *Мідраші, Тлумачення. – Іерус.*
13. **Тана** де-вей Еліягу = [Законовчитель з дому Еліягу]. – Миньківці : [Друк. Ісхезкеля бен Шеваха & К°, 1798]. – *Мідраші, Тлумачення. – Іерус.*

1799

14. **Мідраш** Раба = [Великі тлумачення]. – Миньківці : Друк. Ісхезкеля бен Шеваха & К°, 1799. – *Іерус.*
15. **Trzeciecki** A. Mowaopocieczachstanurolniczegodnia 15 sierpnia 1798 rokuwdzienobchoduuroczystościrolniczejw Mińkowcachprzez... profesoraszkoły Mińkowieckiejmiana = [Промова про розваги землеробів 15 серпня 1798 року у день святкування землеробської урочистості в Мінковцях ... проголошена професором школи Миньковецької] / Adam Trzeciecki. – W Mińkowcach : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1799. – [14] s.
16. **Trzeciecki**S. Mowadnia 15 miesiącasierpnia 1799 rokuwdzień obchoduuroczystości Rolniczejw Mińkowcach = [Промова 15 серпня 1799 року у день святкування землеробської урочистості в Мінковцях] / Stefan Trzeciecki. – [Mińkowce] : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1799. – 9 s.

1800

17. [**Невїм** у-Ктубїм] = [Пророки та Писання]. – Миньківці : Друк. Ісхезкеля бен Шеваха & К°, 1800. – *Іерус.*

1801

18. **Marchocki** I. Mowadnia 15 miesiącasierpnia 1801 rokuwdzień obchoduuroczystościrolniczejw Mińkowcachmiana = [Промова 15 серпня 1801 року у день святкування землеробської урочистості в Мінковцях проголошена] / Ignacy Ścibor Marchocki. – Minkowce : Druk. I.-Ś. Marchockiego, 1801. – 8 s.

1803

19. **Йосеф-Йоська** бен Іцхак. Єсод Йосеф = [Підвалини Йосифа] / Йосеф-Йоська бен Іцхак. – Миньківці : Друк. Менахема Менделя бен Аврагама, 1803. – *Кабала. – Іерус.*
20. **Йосеф-Йоська** бен Іцхак. Лікутей Йосеф = [Збірник Йосифа] / Йосеф-Йоська бен Іцхак. – Миньківці : Друк. Менахема Менделя бен Аврагама, 1803. – *Коментарі. – Іерус.*
21. **Мідраш** Танхума = [Тлумачення Танхума]. – Миньківці, 1803. – *Іерус.*
22. **Мольхо** Шломо. Сефер га-мефоар = [Блискуча книга] / Мольхо Шломо. – Миньківці, 1803. – *Кабала, проповіді. – Іерус.*
23. **Занвель** Цві-Гірш бен Шмуель. Маргалійот га-Тора = [Перлини Тори] / Занвель Цві-Гірш бен Шмуель. – [Миньківці, 1803]. – *Кабала. – Іерус.*
24. **Сіфрі** = [Коментарі Сіфрі до Тори]. – Миньківці, 1803. – *Галаха. – Іерус.*
25. **Разіель** га-малах. Емунот амаміїот = [Книга ангела Разієля. Народні вірування]. – Миньківці, 1803. – *Іерус.*
26. **Сіфра** де Адам-Кадмон = [Книга первинної людини]. – Миньківці, 1803. – *Кабала. – Іерус.*

1804

27. **Мідраш** Брейшит Раба = [Велике тлумачення до Книги Буття]. – Миньківці, 1804. – *Іерус.*
28. **Сіфрі** = [Коментарі Сіфрі до Тори]. – Миньківці, 1804. – *Галаха. – Іерус.*
29. **Marchocki** Ignacy Ścibor. Prawoszlacheckie, nadaneprzezI. Ścibora Marchockiegoswoimpoddanymorazumowaczynszowaznimi = [Право шляхетське, надане І. Сцібором Маршоцьким своїм підданам та угода чиншова з ними] / Ignacy ŚciborMarchocki. – W Mińkowcach, 1804. – 10 s.
30. **Marchocki**Ignacy Ścibor. Ustawyrolników = [Устав для селян] / Ignacy ŚciborMarchocki. – WMińkowcach, 1804. – 10 s.
31. **Podhorodecki** J. Mowadnia 15 miesiącasierpnia 1804 rokuwdzień obchoduuroczystościrolniczejw Mińkowcachmiana = [Промова, проголошена 15 серпня 1804 року у день

- святкування землеробської урочистості в Мінковцях] / J. Podhorodecki. – Minkowce : Druk. I. Marchockiego, 1804. – 14 s.
32. [Shahin M.] Jasnie wielmożnemu Generalowi leitnantowi Kamieńca Podolskiego wojennemu Gubernatoru Zarządzającemu Guberniami Podolską i Wołyńską i różnych orderów kawalerowi Magnusowi Mikolajewiczowi Essenowi pierwszemu, dnia 24 Czerwca roku 1804 na wieczną pamięć uszanowania swego Shahin Marcin Medycyny Doktor. O wodzie mineralnej Kamienieckiej = [Ясновельможному генерал-лейтенанту, військовому губернатору Кам'янець-Подільського, управляючому Подільською та Волинською губерніями і кавалеру різних орденів великому Миколаю Ессену першому, 24 червня 1804 року на вічну пам'ять про себе Шахін Мартін, доктор медицини. Про мінеральну воду Кам'янецьку]. – Mińkowce : Druk. Marchockiego, 1804. – 45 s.

1805

33. **Мідраш** Танхума = [Тлумачення Танхума]. – Миньківці, 1805. – *Іерум*.
34. **Homér**. [Iliada]. – W Mińkowcach, [1805].
35. [Marchocki I.] Przymierze dziedzica z poddanyimi rolnikami = [Угода дідача з підданими селянами] / Ignacy Marchocki. – Mińkowce : Druk. I. Marchockiego, 1805.
36. **Szekspir Wil**. Hamlet = [Гамлет] : tragedia / Wil. Szekspir ; przekł. z niem. J.N. Kamińskiego. – W Mińkowcach, 1805.

1806

37. **Хаміша** хумшей Тора = [П'ятикнижжя]. – Миньківці, 1806. – *Іерум*.

1807

38. **Trzeciecki S**. Mowa dnia 15 miesiąca sierpnia 1807 roku w dzień obchodu uroczystosci rolniczej w Mińkowcach miana = [Промова, проголошена 15 серпня 1807 року в день святкування землеробської урочистості в Мінковцях] / S. Trzeciecki. – Mińkowce : Druk. Marchockiego, 1807. – 10 s.

1810

39. **Маане** лашон = [Молитви для інвалідів і померлих]. – Миньківці, 1810. – *Іерум*.
40. **Седер** сліхот ке-мінгаг Полін = [Порядок молитов каяття за звичаєм громад Польщі]. – Миньківці, 1810. – *Іерум*.

1811

41. **Сліхот** ке мінгаг Полін катан ве Полін гадоль = [Молитви каяття за звичаєм громад Великої та Малої Польщі]. – Миньківці, 1811. – *Іерум*.
42. **Сефер** Телілім = [Псалми]. – Миньківці, 1811. – *Іерум*.

1812

44. **Сліхот** ке мінгаг Полін катан ве Полін гадоль = [Молитви каяття за звичаєм громад Великої та Малої Польщі]. – 2-ге вид. – Миньківці, 1812. – *Іерум*.
45. **Гановер** Натан-Ноте бен Моше. Шаарей Ційон = [Брама Сіону] / Гановер Натан-Ноте бен Моше. – Миньківці, 1812. – *Кабала*. – *Іерум*.
46. **Кілот** = [Жалобні плачі на 9 Ава]. – Миньківці, 1812. – *Іерум*.

1815

47. **Marchocky I**. Zmowywdniu 25 grudnia 1814 r., jakowdniunaznaczonymnaobchódpamiętkiipodziękowania Boguzaprzywróconypokójwcałej Europieiobszernejkrainieimperji Rosyjskiej, przezobywatelaidziedzica Marchockiego, wkościelekatolickimmińkowieckimmianej, wyiataczęścdruga, czyli raczejKonkluzjagdyż całamowajestzadługa, tazaś częśc dlapotrzebyobjasnieniapewnychokolicznoscipzedrukowana = [3 промови дня 25 грудня 1814 р., який призначений на святкування пам'яті і подяки Богу за відновлення миру в усій Європі і великій країні Російської імперії, проголошеної громадянином і спадкоємцем Мархоцьким в мінковецькому католицькому костелі, вилучена частина друга, тобто, скоріше, закінчення, тому, що вся промова дуже

довга, ця ж частина для потреби роз'яснення певних обставин передрукована] / Ignacy Ścibor Marchocki. – Mińkowce : Druk. I.-S. Marchockiego, 1815. – 9 s.

1817

48. **Седер** «Шодем-Алейхем» вє «Аткину Сеудата» = [Порядок «Мир вам» і «Приготуйте трапезу» – співів до суботнього обряду]. – [Миньківці, 1817]. – *Ієрит*.
49. **Відаш** ді Еліягу бен Моше. Тоцот хаїм = [Витоки життя] / Відашді Еліягу бен Моше. – [Миньківці], 1817. – *Мораль*. – *Ієрит*.

1818

50. **Хотш** Цві-Гірш бен Єрахміель. Нахалат Цві = [Набутки Цві] / Хотш Цві-Гірш бен Єрахміель. – Миньківці : Друк. Хаїма бен Іцхака, [1818]. – *Мораль та розповіді з «Зогару»*. – *Ієрит*.

1819

51. **Давид** бен Шмуель з Деражні. Маген Давид = [Щит Давида] / Давидбен Шмуель з Деражні. – Миньківці, [1819]. – *Кабала*. – *Ієрит*.
52. **Marchocki** Ignacy. PrawamiastaMińkowiec = [Право міста Миньківці] / Ignacy ŚciborMarchocki. – Mińkowce : Druk. I.-S. Marchockiego, 1819. – 80 s.
53. **Zaborowski** T. Aniela : ustepz Poematu Rycerskiego, któregoprzedmiotem jest zdobycie Kijowarzez Bolesława Chrobregowroku 1018 = [Анеля : уривок з лицарської поеми про завоювання Києва Болеславом Хоробрим у 1018 році] / T. Zaborowski. – W Mińkowcach : Druk. I.-S. Marchockiego, 1819. – 55 s.

1820

54. **Орхот** Цадикім = [Шляхи праведних]. – Миньківці, [1820]. – *Мораль*. – *Ієрит*.
55. **Орхот** Цадикім = [Шляхи праведних]. – Миньківці, [1820]. – *Мораль*. – *Ієрит*.
56. **Шимшон** бен Еліезер. Барух ше-Амар = [Благословен Той, хто мовив] / Шимшонбен Еліезер. – Миньківці, [1820]. – *Закони написання філактерій*. – *Ієрит*.
57. **Тікуней** га-Зогар = [Виправлення «Зогару»]. – Миньківці, [1820]. – *Кабала*. – *Ієрит*.

1825

58. **Marchocky** I. Mowa religijna na dzień stycznia (Januarius???) 1825, w świątyni mińkowieckiej przez... (obywatela Marchockiego miana) = [Релігійна промова на день січня 1825, в святині міньковецькій, громадянином Мархоцьким проголошена] / Ignacy Ścibor Marchocki. – Mińkowce, 1825.

1826

59. **Зерахья** га-Ієвані. Сефер га-йошер = [Книга праведного] / Зерахьяга-Ієвані. – Миньківці, 1826. – *Мораль*. – *Ієрит*.

1827

60. **Разіель** га-малах. Емунот амаміїот = [Книга ангела Разієля. Народні вірування]. – Миньківці, 1827. – *Ієрит*.

1832

61. **Відашді** Еліягу бен Моше. Решит хохма га-кацар = [Скорочені «Початки мудрості»] / Відашді Еліягу бен Моше, Пойту Йосиф. – Миньківці, 1832. – *Мораль*. – *Ієрит*.

???

62. **Махзор** ім тайг мі-коль га-шана = [Святковий молитовник на весь рік]. – Миньківці, 1???. – *Ієрит з перекладом на ідиш*.
63. **Хок** ле-Ізраель = [Закони Ізраїлю]. – Миньківці, 1???. – *Коментарі*. – *Ієрит*.

Список використаних джерел:

1. Rolle I. Drukarnie na kresach multanskich / I. Rolle // Rochnik dla archeologow, numismatow i bibliografii polskich. – Krakow, 1873. – S. 16–31.
2. Сецинский Е. Подольские типографии и издания / Е. Сецинский // Подольские епархиальные ведомости. – 1903. – № 46 (Неофиц. часть). – С. 1375–1384; Його ж.

- Начерк подільського книгодрукування [Машинопис] / Ю. Сідинський. – Проскурів, 1934 // Фонди Хмельницького обласного краєзнавчого музею. – КП 41526 / ДК 8790.
3. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко ; упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М.С. Тимошик. – К. : Либідь, 1994. – 368 с.
 4. Суслопаров М. Друкарні Поділля : іст. зап. / М. Суслопаров // Бібліол. вісти. – 1923. – № 4. – С. 109–111.
 5. Bandtkie J.S. History adrukarnw Krolestwie : w 3 t. / J.S. Bandtkie. – Krakow, 1826. – Т. 2. –304 s.
 6. Estreicher K. Bibliografia Polska / K. Estreicher. – Krakow, 1872–1908. – Cz. 1–3, t. 1–22
 7. Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Zesz.6 : Malopolska – Ziemie Ruskie / Oprac. A. Kawecka-Gryczowa. – Wroclaw ; Krakow, 1960. – 349 s.
 8. Запаско Я.П. Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні : в 2 ч. / Я.П. Запаско, Я.Д. Ісасвич. – Л. : Вища шк., 1981–1983.
 9. Боровий С. З історії єврейської книги на Україні / С. Боровий // Бібліол. вісти. – 1925. – № 1–2. – С. 47–58; 1926. – № 1. – С. 36–48.
 10. Перлин Г. Нотатки з історії єврейського друку на Україні / Г. Перлин // Бібліол. вісти. – 1928. – № 1. – С. 123–126.
 11. Лукин В. Евреи – подданные государства Миньковецкого (к истории еврейского книгопечатания на Украине). – Матеріал наданий автору в електронному вигляді; Его же. Граф Мархоцкий, государство Миньковецкое и еврейское книгопечатание на Украине [Электрон. ресурс] / В. Лукин // Лехаим. – 2007. – № 9. – Режим доступу: <http://www.lechaim.ru/ARHIV/185/lukin.htm>. – Дата доступу: 20.08.10.
 12. Fridberg C. Toldot ha-Dfus ha-Ivri be-Polania / C. Fridberg. – Antwerpen, 1932. – 132 p.
 13. Iari A. Likutim bibliografiim. Ha-Dfus ha-Ivri be-Minkovets / A. Iari // Kiriat Sefer. – Jerusalem, 1942. – № 19. – P. 267–276.
 14. Katalog Podstawowy (tzw. Stary) druków wydanych do 1949 roku włącznie [Електронний ресурс] // Biblioteka Jagiellońska : web-site. – Режим доступу: <http://www.bj.uj.edu.pl/PKA/index.php>. – Дата доступу: 22.08.12.
 15. Thesaurus of the Hebrew book / Y. Vinograd; Institute for computerized bibliography. – Jerusalem, 1993. – 1037 p.
 16. Державний архів Хмельницької обл., ф. 228, оп. 1, спр. 21-а, арк. 4.
 17. Отамановский В.Д. Отечественные лекари – новаторы 2-й пол. XVIII в., создавшие более прогрессивное направление в лечении чумы и роль их как зачинателей рациональной терапии / В.Д. Отамановский. – Саратов, 1958. – С. 16.

Статья содержит исторический обзор деятельности польской и еврейской типографий Миньковцев конца XVIII – первой четверти XIX ст., а также список их книжной продукции.

Ключевые слова: *типография, польская книга, еврейская книга, Подолье.*

The article presents historical overview of activities of Polish and Jewish printing works located in the village of Myn'kivtsi within the period from the late XVIII century to the first third of XIX century as well as the list of their book publishing products.

Key words: *printing work, Polish printing, Jewish printing, Podillia.*

Отримано: 06.02.2013